

Österängs ångsåg

Forshems socken, Götene kommun

Reparation och säkring av skorstenen
Delbesiktningsrapport och fotodokumentation

Uppdragsverksamheten 2009:6
Ulla Karlström

Handläggare: Ulla Karlström
Västärvet/Forsviks Industriminnen
2009 08 26

Lst dnr 4-34-2323-2009
NoK drn 488-2006

Eva Björkman
Kulturmiljöenheten
Länsstyrelsen Västra Götalands län
542 85 Mariestad

Reparation och säkring av skorstenen på Österängs ångsåg, Varan 2:1, Götene kommun.

Antikvarisk rapport från delbesiktning 2009-07-21

Västärvet har genom Ulla Karlström, Forsviks Industriminnen den 12 augusti 2009 besiktat skorstenen på Österängs ångsåg. Närvarande vid besiktningen var ord-förande Erik Bergholtz, Österängs Ångsåg Ideell Förening och entreprenör Stefan Gullberg, Närkesten Entreprenad AB i Kumla.

Bakgrund

Österängs ångsåg och ångkvarn är uppförd 1860 och har tillhört Gamlegården i Forshems socken men är sedan sommaren 2006 i Österängs Ångsåg Ideell Förenings ägo och förvaltning. Österängs ångsåg är troligen den äldsta ångsågsbyggnaden i Sverige och en av få ångsågar som över huvud taget finns kvar i landet, dock saknas sågram och ånglokomobil. I byggnaden, när den var i drift, fanns också kvarn och riktlisthyvel. Allt arbete i såg och snickeri och smedjebyggnaden, som ligger i anslutning till sågen, tvärs över vägen från sågen räknat, har upphört. Ramsågen på slutade brukas på 1940-talet, cirkelsågen troligen på 1970-talet det sista som användes var fyrkutterhyveln som man slutade använda 1995. Såg- och kvarnbyggnaden har stått och förfallit, sakta men säkert, till dess att byggnaden köptes av nuvarande ägare. Österängs Ångsåg Ideell Förening startade med reparationer och restaureringar senhösten 2006 (se under *Tidigare renoveringsarbeten* nedan).

Beställare

Österängs Ångsåg Ideell Förening
Österäng Gamlegården 2
533 97 Götene

Arkitekt

-

Antikvarisk kontroll

Bebyggelseantikvarie Ulla Karlström
Västarvet/Forsviks Industriminnen
Bruksvägen 2
546 73 Forsvik

Teknisk kontroll

-

Entreprenör

Stefan Gullberg
Gullbergs sten- och fasadvård
Västra parken 6
692 32 Kumla

Tidigare renoveringsarbeten

Reparationer av rötskadade delar i bärande stolp- och takkonstruktionen på den södra långsidan utfördes med hjälp av sökt bidrag under hösten och vintern 2006/2007. Åtgärderna var bland annat att byta en stolpe, en snedsträva samt delar av övre och nedre hammarband. Träet har skarvats med hjälp av blixtskarvningar och nya rotknän tillverkats och monterats. (Rapport 2006:10, Forsviks Industriminnen.)

Hösten 2007 utfördes en omläggning av det norra takfallet. Arbetet omfattade bland annat dessa åtgärder: taksparrar, två tvärgående åsar och taktassar på gavel har bytts. Det undre remstycket i det nordvästra hörnet har reparerats och viss råspont ersatts. Teglet återanvändes och lades på ny papp och läkt. (Rapport 2007:11, Forsviks Industriminnen.)

Kulturhistorisk status

I Västra Götaland finns två ångsågsbyggnader där Österängs ångsåg är den äldsta. Ångsågen finns med i Götene kommuns inventering av industribyggnader från 1978, och senare i inventeringen av agrar småindustri i Västra Götaland från 2006. Delar av den senare inventeringen finns också införd i Riksantikvarieämbetets Bebyggelseregister där Österäng är ett av de registrerade objekten.

Skadebild

Skorsten av, till största del, sandsten och troligen samtida med själva byggnaden har sprickor i både sten och bruk samt mindre bortfall av sten. Det sydvästra hörnet har delvis rasat. Skadorna är så pass kraftiga att rasrisk finns. Eldningsförbud finns också. Åtgärder för säkring av skorsten är akuta. De lagningar som finns är av senare datum än skorstenen i sig, och är gjorda med ett för starkt bruk i förhållande till sandstenen, vilket menligt påverkat skorstenen.

I det nordvästra hörnets nedre varv har ett par stenar kalvat ut.

Åtgärder

Säkring genom uppmurande av den raserade delen på det sydvästra hörnet samt bortknackande av lös fog och omfogning. Fogar och mindre bortfall av sten ersätts med ett hydrauliskt kalkputs. Arbetet har utförts från en två våningar hög ställning, monterad på tre sidor av skorstenen.

De stenar som kalvat ut i skorstenens nedre varv har förankrats.

I murarbetet har två hydrauliska kalkbruk använts; Maxit – Seppo 148 och Finja.

Avvikelser

Entreprenören, Stefan Gullberg, var genom Närkesten Entreprenad AB med och tog fram åtgärdsförslag för skorstenen. De arbeten som nu avslutats är en del av ett av alternativen. Åtgärdsförslagen var en bilaga till bidragsansökan.

Återstående arbeten

Erik Bergholtz, Österängs Ångsåg Ideell Förening, kommer att få ytterligare arbeten utförda under hösten 2009. Detta arbete kommer att innebära en filmning (beställd till den 25 augusti 2009) av skorstenens insida för att kunna bedöma skadorna i skorstenspipan och omfattningen av sten, bruk och sot som ligger på botten av skorstenen, massor som ska tas bort. För att göra det krävs att skorstenen öppnas och lämpligaste ställe är där rökgången från byggnaden går in i skorstenen. Ytterligare en konsultation om hur man säkrar sockeln och fortsätter renoveringsarbetet har utförts, och förhoppningsvis kommer murarbetet med den samma snart att starta.

En idé för att förhindra att sockeln tar upp onödigt mycket vatten vid nederbörd är att täcka sockeln utanför skorstenen, en kant på omkring 30 cm, med en blyplåt med något litet fall och en ca 5 cm bred droppnäsa. En åtgärd som blir ett tillägg men kan säkra konstruktionen på sikt. Även en dränering kring sockeln kommer att genomföras.

Anmärkning

-

Kostnader

Totalkostnaden för entreprenören Stefan Gullberg, Närkesten Entreprenad AB, Kumla har uppgått till 37 900 kronor inkl moms. Eget arbete omfattade omkring 80 timmar och 80 köpta timmar varav 40 timmar av en hantlangare.

Byggnadsvårdsbidrag

Länsstyrelsen kommer enligt beslut bidra med totalt 120 000 kronor för reparation och säkring av skorstenen. Arbetet som denna rapport avser är endast en del i det reparationsarbete som kommer att utföras för att färdigställa skorstenen.

Besiktning

Besök vid Österängs ångsåg för att besiktiga arbetet företogs vid två tillfällen, dels 15 juli 2009 dels 21 juli 2009.

Tidsperiod

Arbetet utfördes under perioden 14-21 juli 2009.

Fotodokumentation

Fotografering har utförts av Ulla Karlström, antikvarisk kontrollant. Digitala original förvaras vid Forsviks Industriminnen. Fotodokumentationen har skett följande datum: 2009-07-15 och 2009-07-21. Även fotografier av skorstenens skador från ett besök i mars 2005 har använts i rapporten. Fotona är tagna av antikvarie Hans Hellman, Forsviks Industriminnen, där finns också de digitala originalen.

Övrigt

Åtgärdsförslaget var framtaget av entreprenören Stefan Gullberg – Närkesten AB och Jonny Eriksson (Dacapo i Mariestad) – Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. Kontraktet med entreprenören avbröts på fastighetsägarens initiativ, innan alla arbeten var klara, för ytterligare konsultationer.

Utlåtande

De arbeten som utförts och beskrivs i denna rapport får gälla som en säkring, men också delvis som reparation av skorstenen och kan godkännas ur antikvarisk synvinkel.

Forsviks Industriminnen

Ulla Karlström

Kopia till:

Erik Bergholtz, Österängs Ångsåg Ideell Förening
Stefan Gullberg, Gullbergs sten- och fasadvård
Västarvet/Forsviks Industriminnen

Fotodokumentation

Reparation och säkring av skorsten

Juli 2009

*Skorstenens och sockelns skador som dels består av sprickbildning samt fog- och stembortfall. Här ses den östra sidan av skorstenen.
Foto 2005-03-15.*

*Skorstenens västra sida där delar av skorstenens sydvästra hörn har rasat. Här ses också hur vegetation slagit rot i de "öppna" fogarna.
Foto 2005-03-15.*

*Skador i skorstenens sockel.
Stort bortfall av fog men också
av sandstenen.
Foto 15 juli 2009.*

*BILDERNA SOM FÖLJER
ÄR TAGNA 2:A ARBETS-
DAGEN, 15 JULI 2009.*

*Bilden visar det uppmurade
sydvästra hörnet. Plaströr är
infogade tillfälligt för att kun-
na fylla på med, lite i vajre
omgång, löst flytande kalkbruk
som ska leta sig fram och fylla
håligheter.*

*Detaljbild på del av det upp-
murade sydvästra hörnet.
Hörnet murades upp lite i
taget så att bruket hade möj-
lighet att bränna.*

Detaljbild av gammal och ny fog.

Den övre stenen i sockelns nordvästra hörn är loss.

BILDERNA SOM FÖLJER ÄR TAGNA VID SLUTBESIKTNING AV NÄRKESTENS ARBETE DEN 21 JULI 2009.

Del av det uppmurade sydvästra hörnet där plaströren fortfarande är på plats.

Till vänster del av det uppmurade hörnet och till höger byggnaden. Rökgången mellan byggnad och skorsten är överbyggd med tegel som kommer att åtgärdas i samband med att de raserade massonar tas bort som ligger inne i skorstenen. Denna del kommer då att tas bort och uppföras igen.

Den östra sidan av skorstenen. De nya fogarna ses som ljusare partier.

Mörkare grå äldre cementfogar och nya ljusare fogar av kalkbruk på den östra sidan av skorstenen.

Det nordvästra hörnet är nu åtgärdat. Den lösa stenen i sockeln är tillbaka på plats och sten i skorstenens första varv som kalvat ut är förankrad.